

Revolution och moral

Albert Jensen

1920

En social omdaning kan icke bara få inskränka sig till det ekonomiska och politiska samhällslivet, den måste också ta sikte på en moralisk fostran av individen. Kan detta icke åstadkommas i takt med den ekonomiska och politiska omvandlingen, så är det fara för, att revolutionen urartar. Antingen blir ställningen sådan, att urartningstendensen ger spelrum för tvångspredikanterna till upprättandet av en ny tvångsinstitution, och revolutionens frihetliga innehåll sätts på spel; eller också blir ställningen sådan, att det skapas ekonomisk nedgång och misär, som ger kontrarevolutionen möjligheter till spekulativa företag till fara för socialismens bestånd.

Den socialistiska rörelsen har hittills i alltför hög grad förbisett att den sociala omvandlingen icke bara är ett ekonomiskt och ett politiskt problem, men att den också är ett moraliskt problem.

Gå till revolutionsländerna Ungern och Ryssland. Vem har väl kraftigare än revolutionens ledare, en Lenin, en Bela Kun, slungat ut straffpredikningar mot den korruption, som gjort sig gällande inom den nya statsbyråkratin? Det bevisar, att dessa ledande krafter varit uppmärksamma på faran för moralisk korruption, men det bevisar första hand, att denna fara är en realitet, som saboterar revolutionens ansträngningar i allra högsta grad.

Och hur såg det ut i Tyskland under revolutionsmånaderna? Kamrater, som själv deltagit i revolutionen, berättade förtvivlade, hur arbetarmassan gripits av en rent kapitalistisk profitanda. Stora massor av industriarbetare, av hemvändande soldater och andra, reste ut på landsbygden, köpte livsmedel från bönderna och sålde dem i städer och industricentra för dubbla och flerdubbla priser. Gulascheriet, som hittills bedrivits av kapitalister och ockrare, bedrevs nu också av arbetarna. Hur kraftigt har icke arbetarklassen vänt sig mot kris-tidsockrama och fördömt deras osociala uppträdande, naturligtvis med all rätt. Men nu, när alla gamla sociala band var slitna, när allt blivit kaos och villervalla, grips stora massor arbetare av samma kapitalistiska profit-intresse och plundrar sina klasskamrater efter äkta kapitalistiska metoder. Revolutionen, som skulle ha skapat en anda av samhällssolidaritet, av uppoffring och hänförelse, blottade en moralisk

upplösningsprocess, som ur socialistisk synpunkt var beklämande. "Till vår tids ohyggliga moraliska förfall finner vi knappast en motsvarighet i världshistorien", skrev en artikelförfattare i Der Syndikalist, och fortsatte: "Korruption, bestickelser, förbrytelser i alla former av stöld och rov, ocker och bedrägerier av alla slag, utbreder sig dag från dag". Icke bara kapitalistiska butiker och lager blev plundrade, men även kommunernas och samhällets magasin och varulager. Tjuveri av järnvägsmän, av transportarbetare, av arbetare i fabriker, av alla och envar hörde till ordningen för dagen. Istället för samhällsanda och solidaritet blev parollen: "Var och en måste sörja för sig själv". Spelraseriet grep omkring sig som en sjukdom. Njutningslystnaden bredde sig på bekostnad av det revolutionära allvaret. En fullständigt kapitalistisk anda spreds som en farsot.

Naturligtvis - man kan icke vänta, att det i en kapitalistisk miljö, skall kunna skapas en fullkomlig och socialistisk allmänanda. Den kapitalistiska moralen griper i ett kapitalistiskt samhälle allt för lätt tag även i en socialistisk rörelse. I ett samhälle som det kapitalistiska, där det gäller för alla och envar att kämpa mot alla andra, att knytäva sig fram till livets köttgrytor, att trampa ned utan hänsyn, för att själv kunna armbåga sig fram - i ett sådant samhälle kan man icke rimligtvis fordra, att en socialistisk moral skall kunna slå ut i blom. Det moraliska förfall, som grep omkring sig, var blott en avspegling av kapitalismen själv; det var icke värre än vad som dagligdags presteras även av de högst stående kapitalistiska samhällspelarna. Det var blott det att denna kapitalistiska moral grep omkring sig bland de socialistiska massorna, de som skulle bygga det nya socialistiska samhället och skapa ett nytt moraliskt förhållande mellan samhällsmedlemmarna.

Naturligtvis kan man icke begära det orimliga av människor, som genomlevat ett femårigt krig med dess öppna förakt för alla moraliska principer, ett krig, där respekten för människans liv och lycka till den grad ringaktades, att det blott kunde framkalla de sämsta instinkterna. Den allmänna varuknappheten och det allmänna eländet gjorde sitt till. Och likväl måste man sätta socialistiska krav på de massor, som skall bygga upp socialismen.

Hur skall det kunna vara möjligt, att på basis av en kapitalistisk moral lyfta mänskligheten in i ett socialistiskt samhälle? Det är en ren orimlighet. Resultaten kan icke bli annat än att den kapitalistiska moralen saboterar varje försök till socialistiskt samhällsskapande.

Här är ett problem, som måste tas upp till allvarlig diskussion, ett problem som måste finna sin lösning.

*

Det ungerska metallarbetareförbundets sekreterare berättade på det tyska broderförbundets kongress 1919 åtskilligt av intresse från den ungerska revolutionen. Arbetarna bildade fabriksråd och övertog vid revolutionen driften av industrin. De satte ögonblickligen upp sina krav i raskt tempo. Man hade ju lovat dem välbefinnande, när kapitalismen väl var störtad. Men kraven sattes så högt, att arbetarnas egna fabriksråd måste avslå dem. Så kastade man undan rådet, som stod i vägen för en löneförhöjning och tillsatte ett nytt, som valdes på programmet om högre lön. Så kunde det inträffa att det nya rådet efter en tid på samma sätt måste motsätta sig nya lönekrav med det resultatet att det delade sin föregångares öde. Kraven drevs upp över industrins avkastningsförmåga, utan hänsyn till det allmänna samhällstillståndet. Samma företeelser kunde man iaktta i Ryssland efter revolutionens utbrott. Denna brist på förståelse av det ekonomiska livet och samtidigt brist på samhällsanda och solidaritet med den övriga delen av folket, beredde vägen för diktaturens skärpande. I Ungern måste rådsregeringen utfärda ett dekret, som inskränkte fabriksrådets makt och bestämmanderätt i högst avsevärd grad. Sammaledes i Ryssland där man nu lupit linan ut till industrins fullständiga militarisering och fabriksrådets kringfästelse till den grad, att de nu endast är skuggor av sitt forna jag.

Detta uppträdande från arbetarnas sida berodde visserligen delvis på okunnighet och oförstånd, men å den andra sidan också på bristen av socialistisk samhällsmoral. Och den ledde i båda de nämnda fallen till frihetens inskränkning ända till (som i Ryssland) införandet av det statliga tvångsarbetet, en slags tukthussocialism.

Det är att befara, att varhelst man i detta ögonblick sökte genomföra en revolution, skulle man få bevittna en analog utveckling. Fabriksråden skulle göra sig till herrar över produktionen; arbetarna skulle resa krav på så höga löner, att det skulle vara omöjligt att tillfredsställa dem under en revolutionsperiod, som nödvändigtvis måste medföra en stockning. Och så kom diktaturen att gå ut över arbetarna, i det man måste beskära fabriksrådets rättigheter av hänsyn till det övriga samhället.

*

Den anda, som är inneboende i den nuvarande fackföreningsrörelsen, är nämligen i det stora hela taget en kapitalistisk anda. Det gäller naturligtvis först och främst om den gamla reformistiska fackföreningsrörelsen, som aldrig har tilldelats några som helst socialistiska uppgifter, men vars verksamhet stannat med att tillkämpa arbetarna högre löner och bättre arbetsförhållanden. Naturligtvis är detta strävande fullkomligt berättigat, ja absolut nödvändigt! Men felet ligger icke i, att man uppsätter och kämpar för sådana krav, felet ligger i att man nästan uteslutande har detta till mål! I stället borde man ge de fackliga organisationerna en socialistisk anda, ett socialistiskt innehåll och ett socialistiskt mål. Detta är det enda sättet att höja arbetarklassen över den kapitalistiska vinstmoralen. En arbetaraktion, som nästan uteslutande koncentrerar sig kring höjandet av lönen, kan icke skapa socialistisk samhällsanda.

Arbetaren är löneslav som samman med sin arbetskraft köps och säljs på arbetsmarknaden. Hans frihet är en begränsad frihet att välja sig arbetsgivare under högkonjunkturer; men sälja sig samman med arbetskraften måste han under alla omständigheter. Det ligger något visst beklämmande i att nödgas bevittna, hur arbetaren icke reser sig mot själva det moraliskt förnedrande i sin ställning som allmän handelsvara, utan nöjer sig med att sträva efter att sälja sig till högsta möjliga pris. Detta ensidiga krav om högre löner och denna brist på moralisk resning hos arbetarrörelsen är bedrövlighet och kan icke lyfta proletariatet över från det kapitalistiska samhället in i det socialistiska. Den är en reflex av den kapitalistiska samhällsmoralen, i vars miljö vi lever, och det är på tid, att arbetarrörelsen ger sig själv ett högre moraliskt innehåll. Den måste revoltera mot själva löneslaveriet och starkare hävda arbetarens människovärde.

För detta ändamål måste det, varje gång arbetarna framställer nya krav, också framställas krav, som tar sikte på en förändring av samhällsförhållandena. Krav som uteslutande inriktas på högre betalning kan icke längre få lov att betraktas som radikala, hur höga de än är. Socialistiska kan icke lönekraven egentligen betraktas vara, om de icke taga sikte på generell höjning av hela arbetarklassens levnadsstandard, och så långt har åtminstone den fackliga arbetarrörelsen icke nått. Däremot ser vi hur särskilt privilegierade fack lyckas höja sina löner långt över andra mindre gynnade yrken, medan den stora massan av arbetare kvarstannar på en mycket låg nivå. Ibland torde det kunna påvisas, hur dessa privilegierade grupper endast lyckas höja sin standard på grund av rådande skyddstullar etc. Här har den proletära solidariteten fullständigt upphört och ersatts av den kapitalistiska spekulativen. En lönepolitik i socialistisk anda borde förpliktiga till genomförandet av standardlön för alla arbetare, manliga och kvinnliga. Först här kan man tala om verklig proletär solidaritet. Därför

är uppsättandet av sådana krav som begränsas till en särskilt gynnad arbetsgrupp, i själva verket varken burna av socialistisk solidaritet eller av idealism. Så länge dessa krav begränsas till gruppen är de - hur berättigade de i och för sig kan vara - ingenting annat än en reflex av den kapitalistiska anda, som dominerar samhället, om man betraktar saken ur moralisk synpunkt.

Men en standardlön bör icke få länka arbetarna vid en låg lön; den måste tvärtom ha till uppgift att genomsnittligt höja de låga lönerna.

Det är många faktorer, som tillåter arbete inom en del fack att bli föregångare ifråga om förbättringar, löner och arbetsvillkor. Det kan vara beroende på starkare organisationer, eller på bättre konjunkturen inom den speciella industrin, eller på andra saker. Dessa arbetare bör naturligtvis icke fjättras vid en standardlön, men ha lov att storma fram i kampen för att tillvinna sig fördelar, som andra arbetare sedan kan göra anspråk på inom sitt arbetsfält. Standardlönen måste endast ha till syfte att vara ett uttryck för klassens solidaritet. Den måste bli en hjälp till de efterblivna. De som hunnit långt får ej glömma dem, som har det sämre ställt. Istället för att ett yrke eller en industri driver fram sina krav egentligen utan att så mycket fästa sig vid, vad arbetarna erhåller inom andra områden, måste striden mera inriktas på hela klassens höjande. De starkaste får icke bruka sin styrka bara till egen fördel, men även kämpa för de efterblivna. Lönekampen måste få ett starkare inslag av socialistisk solidaritet.

Det är ganska naturligt, att en fackföreningsrörelse, som icke inriktat sin strävan efter en socialistisk solidaritetsmoral, vid utbrottet av en revolution endast kan i sin aktion uttrycka det icke-socialistiska innehåll, som besjälar den. Men då den fackliga rörelsen är kallad att reorganisera den samhälleliga produktionen till en socialistisk, så är det en bjudande nödvändighet, att dessa organisationer - framför alla andra - fylls med en socialistisk idealism, som kan bära mänskligheten utöver den kapitalistiska vinstmoralen.

*

Men om det här anförda angående lamslående anspråk på löneförmåner från de revolterande arbetarna i Ungern och Ryssland kanske till största delen måste tillskrivas bristen på ekonomisk insikt, så är det en annan företeelse, som uppträdde både i Ungern och Ryssland: produktivitetens oerhörda sjunkande.

I Ungern som i Ryssland avskaffades ackordsarbetet, och den direkta följden på båda ställena blev, att produktiviteten sjönk oerhört. Ovannämnde ungerske fackförbundssekreterare påstod, att produktiviteten genast sjönk med 40, 50, ja, ända till 70 %. Om man än antar, att denna framställning innehåller en del överdrifter, så kan det dock icke förnekas, att framställningen innehåller en bedräglig sanning. Man skulle tro, att revolutionen skulle höja arbetsintensiteten. Att arbetarna nu, när de arbetade för ett socialistiskt samhälle, skulle göra allt för att öka välbefindandet i detta samhälle och därmed för sig själva. I stället måste man fastslå, att produktiviteten sjönk betydligt, när man övergick från ackordsarbete till timlön. Detta saboterade i sin ordning revolutionen. Visar icke blott detta exempel, att det finns ett moraliskt problem, som måste behandlas, en moralisk fråga, som arbetarna måste kunna behärska, innan en revolution lyckligt kan genomföras?

Produktionssänkningen blev likadan i Ryssland. Och i båda länderna måste man återgå till ackordsarbetet, för att överhuvudtaget kunna få gjort något. Det påstods, att fabrikerna i Ungern när det var som värst, endast producerade en fjärdedel av de utbetalda lönerna. Detta visar en bedräglig brist icke allenast på förståelse av revolutionens problem, men också en bedräglig brist på moralisk ambition. När arbetarna sluppit fria från den kapitalistiska kontrollen, när de kände sig befriade från utsugningen, då sjönk produktiviteten oerhört.

Nu är det klart, att de verkligt socialistiskt upplysta arbetarna sökte med föregående av goda exempel motverka produktionssänkningen, och att man således icke kan förebrå dem brist på socialistisk solidaritet i allmänhet. Men de fastslagna fakta gäller för arbetarklassen allmänhet, och man måste på förhand höja allmänandans hos massorna för att överhuvudtaget kunna göra en revolution, som kan bli bestående.

Massorna måste bibringas förståelse av, att ett revolutionärt genombrott fordrar anspännandet av alla krafter, att det just under en sådan period måste arbetas löst för brinnande livet, att det måste produceras, och produceras mer än någonsin. Endast en ökad produktion, ett ökat välbefindande, kan rädda den sociala omdaning. Massorna måste vara så genomsyrade av solidaritet, av samhörighet, av samhällsanda, att de förmår göra de erforderliga kraftanstängningarna.

*

Ett annat framträdande drag hos den ungerska och ryska revolutionen är korruptionen. Revolutionsledarna både i Ungern och i Ryssland har som nämnts kastat sina bannbullor mot denna bedrövlige företeelse.

Efter "Arbetet" anføres här ett citat ur en artikel av den ungerska folkskommisarien för socialisering, Eugen Barga, införd i kommunisternas huvudorgan, "Nepzsaca":

Det kan icke vara min uppgift, att här anföra enstaka fall av korruption. Faktum är att icke bara den stora allmänheten utan också offentliga ämbetsmän och arbetarnas förtroendemän på alla sätt överträder förordningarna, bevisar vänskapstjänster och står i tjänst hos personliga intressen. De som innehar förtroendeposter lever icke

i puritansk enkelhet och ger icke exempel på sträng pliktuppfyllelse. Ty de flesta av dessa människor saknar sedlig höghet, och de inplanterar den gamla kapitalistiska ordningens liderliga seder även i den nya staten... Jag måste tyvärr öppet förklara, att denna lösa moral gör sig lika grad gällande i alla samhällsskikt. Proletärerna missbrukar sin ämbetsställning likaväl som de litterata, de gamla kommunisterna likaväl som socialdemokraterna, den yngre generationen liksom den äldre, soldaterna icke mindre än de civila.

Är detta icke tillräckligt, för att visa, att det existerar ett moraliskt problem av allra största vikt och betydelse?

Samma företeelse uppträdde i Ryssland. Och det är tydligt, att en social revolution icke kan bli segerrik genom en sådan anda. Om en social revolution, som dock skulle appellera till det bästa hos massorna, icke mäktar att framkalla annat än korruption, så är den dödsdömd. Om en revolution icke kan skapa fram en anda av offervillighet och solidaritet och en samling individer - tillräckligt stor - som kan gå i spetsen genom goda exempel av hängivenhet och rättrådighet och dra de stora massorna med sig, så kan denna revolution icke medföra den moraliska resning och förnyelse, som är en livsbetingelse för ett socialistiskt samhälles bestånd.

Men också här finns näppeligen annan väg än revolutionens väg. Att lära genom att göra är en av den moderna pedagogikens bärande principer, och man kan icke hos en förtryckt och förtrampad massa skapa en anda av högre samhällsmoral på annat sätt, än att denna högre samhällsanda får växa ut ur det dagliga livets erfarenhet.

Genom att ge arbetarklassens dagliga lönestrid ett socialistiskt innehåll, genom att ta sikte på klassens och släktets ekonomiska bättringstillstånd och frigörande och icke bara på den lilla speciella gruppens fördel, genom att ge den dagliga kampen en högre lyftning och ett vidare mål, måste man befrämja den anda av solidaritet och samhörighet, som måste bli det nya samhällets moraliska grundval. Den kapitalistiska andan är en anakronism, som måste bekämpas och övervinnas.

Den socialistiska rörelsens krav om upphävandet av all utsugning, av allt tyranni och ofrihet, är i och för sig ett högt etiskt krav. Men det räcker icke att ha detta krav präntat i valda ordalag på programmet. "Tron utan gärningar är död". Den socialistiska rörelsen kan icke teoretiskt bära fram etiska krav, men i praktiken, i sin dagliga gärning flyta på kapitalistiska tendenser.

När man bevittnat hur tyska socialister i soldatrocken låtit bruka sig till att slå ned den finska revolutionen, när man sett den korruption som från kapitalismen överflyttats till de revolutionära förvaltningsorganen i Ryssland och Ungern, när man sett dessa länders arbetarmassor, som skulle skapa det nya socialistiska samhället, plötsligt sänka produktiviteten oerhört under den nya regimen, när man vid revolutionernas utbrott ser massorna gripas av kapitalistisk vinningslystnad, ser plundringar av de gemensamma förråden etc, så måste man också erkänna, att här finns ett moraliskt problem som förbisetts eller behandlats styvmoderligt, ett problem som måste lösas, för att socialismen skall kunna få ett levande innehåll.

Man har i allt för hög grad glömt bort människorna och inriktat strävandena på bara rent materiella och formella förändringar. Men socialismen kan icke etablera ett nytt ekonomiskt system på grundvalen av en gammal kapitalistisk vinstmoral. Socialismen kan endast få levande liv genom en ny anda. Det material det nya samhället skall byggas av är i sista hand människorna, individerna. Men man kan icke bygga ett frihetens samhälle med ett människomaterial som är besjälav slaveriets anda, och man kan icke bygga ett socialistiskt ekonomisystem med individer, som sitter fast i en kapitalistisk trampa-ned-moral.

Det är naturligtvis orimligt att begära, att folket skall helt och fullt kunna tillämpa socialismens moral i ett kapitalistiskt samhälle. Moralen är bunden av materiella förhållanden och insupna traditioner. Men vad man kan begära, det är, att den socialistiska rörelsen skall ådagalägga en vilja till moralisk förnyelse av släktet. Och

denna vilja måste taga sig uttryck i den dagliga kampen för ett nytt samhälle. Den kan dock icke skapas av någon förmyndaresocialism i världen, den kan endast skapas genom massornas självverksamhet.

Här är ett problem, som måste tas upp till debatt. Vad hjälper en kall intellektualism, om icke en anda av allmänmänsklig solidaritet ersätter det personliga vinststrävandet? En hjärtats odling är lika nödvändig som intellektets träning.

Albert Jensen

Det Anarkistiska Biblioteket

Albert Jensen
Revolution och moral
1920

Socialiseringen, 1920

sv.anarchistlibraries.net